

Janne Bjerre Christensen i RÆSON:

Iran: Selv højrefløjen lover reformer

16. juni 2005 | Imorgen afholder Iran præsidentvalg. Landets konservative kræfter gør alt for at generobre posten efter otte år med en præsident, hvis reformforsøg de har modarbejdet med alle midler. Men selv de konservative kandidater lokker nu befolkningen med større frihed, rettigheder og reformer. Hvad foregår der egentlig i Den Islamiske Republik?"

Af *Janne Bjerre Christensen*

DA IRAN i 1997 valgte en smilende karismatisk præsident, der lovede ytringsfrihed og demokrati, måbøde verden. Var det virkelig muligt for Den Islamiske Republik, udskreget til Vestens fundamentalistiske arvefjende, at reformere deres besynderlige politiske system, bestyret af Guds stedfortræder på jord? Var det ikke en modsætning af dimensioner at ville indføre et 'islamisk demokrati', som den nye præsident Mohammad Khatami lovede sine millioner af unge støtter, der festede i gaderne? Og havde han, en filosof, tidligere kulturminister, *power* nok til at udfordre det tvedelte styre? Ganske vist havde han fået over 20 millioner stemmer i en efter mellemøstlige standarder temmelig demokratisk afstemning, men ville Khatami ikke blive tvunget til at underlægge sig landets egentlige magthavere: Den religiøse leder Ayatollah Khamenei, hans udpegede, religiøse råd og et regime præget af økonomiske monopoler og mafiøse metoder?

Det sidste er helt klart blevet tilfældet, selvom det startede glimrende. Gadernes små avisboder blev et dagligt tilløbsstykke - de nye reformaviser blev flået op for at læse journalisternes amokløb mod regimet. Men snart måtte Mohammad Khatami bøje sig for systemets strammere, og det er en mand med prædikaterne 'vag' og 'magtesløs', der nu træder tilbage efter to præsidentperioder. De fleste iranere vil i dag udtrykke en stor skuffelse over alle de uopfyldte løfter, Khatamis reformbevægelse ('Den 2. Khordad') har efterladt i sit kølvand. Men samtidig må man understrege, at reformprocessen har haft reel indflydelse både politisk, socialt og økonomisk. Og selv hvis Iran vælger en konservativ præsident på fredag, vil det ikke stoppe den forandringsproces.

Kritik af reformbevægelsen

Kritikerne har ret i, at det ikke er lykkedes Khatami at skabe en ordentlig politisk platform. Modige ministre, der tillod ytringsfrihed i et hidtil uset omfang, blev afsat, og de kritiske reformaviser lukket gang på gang. Adskillige intellektuelle er blevet fængslet og tortureret, flere sågar myrdet af efterretningstjenesten. Khatamis gentagne forsøg på at give reel magt til de folkevalgte poster – præsidenten og parlamentet – fremfor de udpegede, gejstlige råd, er mislykkedes. Og fordi al lovgivning stadig skal godkendes af det udpegede, ærkekonservative Vogternes Råd er mange af parlamentets fremsynede reformforslag blevet afvist med begrundelsen: "strider mod Islam."

Helt galt gik det ved det sidste parlamentsvalg i februar 2004, hvor Vogternes Råd på forhånd diskvalificerede i tusindvis af reformfløjens kandidater – vel at mærke ikke blot de nye, håbefulde talenter, men en stor del af de reformister, som allerede var medlemmer af parlamentet. Resultatet var da også en forudsigelig sejr for de konservative politikere og en udbredt konklusion om, at Khatamis reformbevægelse, som længe havde skrantet, var endegyldigt afgået ved døden.

Men i modsætning til tidligere tider er reformbevægelsen trods alt ikke blevet elimineret. Det understreger Kaveh Ehsani fra University of Illinois i Chicago, medredaktør af Middle East Report og det iranske tidsskrift Goftogu: "Hver gang vi har haft en historisk omvæltning, blev vores tidligere politiske ledere simpelthen udryddet – de blev passive, forlod den politiske scene eller blev fysisk eliminerede. Og det er ikke sket denne gang. Folk har været virkelig rasende på reformisterne, fordi de ikke var effektive, men de er her stadig, de arbejder, de skriver og debatterer. De har en kandidat, der stiller op. Det er ikke en tom politisk arena," understreger Ehsani, da jeg møder ham i Holland.

Valgets tema: Behov for reformer!Reformprocessens positive resultater

Blandt de reformivrige er der fortsat stor uenighed om strategien ved det kommende valg. Mange reformstøtter – bl.a. studenterorganisationerne og fængslede reform-ideologer som Akbar Ganji – har opfordret til at boykotte valget, fordi de ikke længere mener, det er muligt at reformere systemet indefra. Andre dele af reformfløjen fastholder, at politisk deltagelse fortsat er vejen frem. Det gælder et af de parlamentsmedlemmer, der blev diskvalificeret ved valget sidste år, Elahé Koolae. Hun er en fremtrædende feminist, er lektor i internationale relationer på Teherans Universitet og talskvinde for reformfløjens præsidentkandidat, Mostafa Mo'in.

På en telefon fra Teheran siger hun: ”Der er stadig anselige forhindringer i processen mod at skabe demokratiske forandringer, og hvis de konservative overtager den politiske magt, kan de ødelægge mange af reformprocessens bedrifter.” Koolae hæver stemmen: ”Men de kan ikke stoppe reformprocessen i vores land. Der er sket reelle forandringer, så det politiske system bliver nødt til at forholde sig til de realiteter. Den dominerende diskurs og den politiske atmosfære i det iranske samfund er reelt forandret.”

Tilsvarende peger iranske analytikere på de positive resultater, reformbevægelsen trods alle tilbageslag har haft. Økonomien er blevet mere gennemskuelig, og selvom privatiseringsprocessen ikke er overvældende, så sker der fremskridt, understreger Amir Ali Nourbakhsh, der er redaktør for månedstidsskriftet Iran Focus. Han påpeger, at der også er langt større gennemsigtighed i den politiske proces: ”I dag ved vi, hvem der er hvem i Irans indenrigspolitik, vi ved hvem, der styrer landets monopoler.”

Siamak Namazi, der er direktør for analysebureauet Atieh Bahar Consultants i Teheran, supplerer: ”Kritik af systemet er blevet normen. Fordi Khatami tillod kritik af sig selv, blev den politiske diskurs forandret. Det er meget lettere at være kritisk i dag, end det var for otte år siden. Nu erkender systemet åbent, at der er problemer - fra dårlig økonomi til prostitution og narkomisbrug, der når skyhøje rekorder. Det var bestemt ikke emner, der kunne diskuteres tidligere.”

Den politiske diskurs er virkelig markant anderledes ved dette præsidentvalg, og det ses tydeligt i kandidaternes kampanjer. ”Hvis du sammenligner de konservative kandidaters slogans med dem for otte eller bare fire år siden, vil du se, at hele det konservative establishment har forandret sig dramatisk,” understreger Amir Ali Nourbakhsh. At skabe reformer er nu det eneste saliggørende. De slogans, som Khatami chokerede med for otte år siden, fremføres overalt: Ytringsfrihed, menneskerettigheder, social kapital, retssamfund, anti-korruption, økonomisk liberalisering. Sågar tilnærmelse til Vesten. I hvert fald på valgplakaterne er det ganske svært at kende forskel på det, der for få år siden var den ærkekonservative garde og de reformvenlige.

I hvert fald på valgplakaterne er det ganske svært at kende forskel på det, der for få år siden var den ærkekonservative garde og de reformvenlige.

Så hvor efterlader det os i forhold til valgets kampanjer? Hvem vil vinde? Og vil de virkelig skabe reformer? Også ved dette valg har Vogternes Råd diskvalificeret over 1000 kandidater, heriblandt samtlige kvinder. Otte kandidater er blevet accepterede, hvoraf fem er konservative og tre tilhører reformfløjen. Medmindre 50 procent af stemmerne går til én kandidat, skal de to bedste kandidater ud i en anden runde, og mange analytikere mener, det vil blive tilfældet. Khatamis folkelige triumfer fra 1997 og 2001 er det de færreste, som forventer at se denne gang, og mange har ment at valget ville blive præget af en lav stemmedeltagelse.

De terrorbomber, der søndag dræbte ti mennesker i Teheran og Ahvaz, kan dog vise sig at styrke stemmedeltagelsen. Det eneste, vi ved om begivenheden, er, at arabiske separatist-grupper har taget ansvaret. Bomberne er i så fald en fortsættelse af de etniske uroligheder, der fandt sted i april måned i Ahvaz, som ligger på grænsen til Irak.

Bomberne kan støtte hardlinernes ønske om skabe stabilitet gennem mere militær og politisk kontrol med befolkningen, herunder de etniske mindretal. Men bomberne vil også vække minder hos iranerne - om krigen og den politiske vold i 1980'erne. Set i dét lys kan begivenheden potentielt

understrege reformbevægelsens mantra om, at vold ikke længere er et legitimt middel, og at Irans forandringer skal ske på en ikke-voldelig, demokratisk måde. Et godt argument for at gå til stemmeurnerne. Det kan gavne de reformvenlige kandidater, fordi det primært er deres vælgere, der har overvejet at boykotte valget.

Men bomberne – der iøvrigt er et særsyn i Iran – pointerer derfor valgets store spørgsmål: Hvordan skal Iran forandres? Med en stærk, konservativ mand i spidsen, der lover stabilitet og sikkerhed på bekostning af den politiske frihed? Eller: af en modig reformist, der vil diskutere politisk frihed og fortsætte den langsomme, slidsomme og skrøbelige vej mod at skabe reelt demokrati?

Det er et åbent spørgsmål, om den 70-årige rigmand [Rafsanjani] kan appellere til de unge vælgere. Med en af verdens yngste befolkninger er ca. 45 procent af de stemmeberettigede under 30 år gamle.

Kandidaterne: de konservative

Blandt præsidentvalgets kandidater retter opmærksomheden sig primært mod en af republikkens ronkedorer: den gejstlige Akbar Hashemi-Rafsanjani, der var præsident fra 1989 til 1997, og nu er leder af Hensigtmæssighedens Råd, der rådgiver den religiøse leder og mægler mellem Vogternes Råd og parlamentet. Reelt er han regimets mand nummer to efter den religiøse leder, Ayatollah Khamenei. Han er kendt som en moderat konservativ, der med en kamæleonagtig pragmatisme har bevaret en stor indflydelse siden revolutionens start. Han hævder selv, at han har den fornødne styrke til at bilægge års antagonisme med USA, styrke Irans position i atomkraft-forhandlingerne og gennemføre en kinesisk reformmodel, der vil medføre en liberalisering af landets økonomi.

Som den mest prominente af kandidaterne er Rafsanjani i mange medier blevet udråbt til en selvkrevet vinder. Meldingerne fra Teheran er dog ikke entydige: "Det overrasker mig meget, at de vestlige medier reagerer, som om Rafsanjani er sikret præsidentposten. Det er jeg slet ikke sikker på," siger Siamak Namazi. Rafsanjani vil nok være i stand til at

gøre en forskel, fordi "han ønsker at genopbygge sit image og blive set som Irans moderniserende faderfigur," pointerer Namazi, men hans løfter om at reparere relationerne mellem USA og Iran på et øjeblik er naive: "Du kan ikke på én måned gøre noget ugjort, som det har taget 26 år at gøre. Det sker bare ikke."

Det er også et åbent spørgsmål, om den 70-årige rigmand kan appellere til de unge vælgere. Med en af verdens yngste befolkninger er ca. 45 procent af de stemmeberettigede under 30 år gamle. Det får indflydelse, siger Siamak Namazi: "Folk under 30 stemmer med deres hjerte, ikke med deres hjerne. De tænker endnu ikke på, hvad der vil være godt for Teherans børsmarked."

Endelig er det tvivlsomt, om Rafsanjani reelt er så stærk, som han giver indtryk af. "Han er den, der har flest modstandere. Der er anti-Rafsanjanilejre både blandt de konservative og reformisterne, og end ikke den religiøse leder ønsker ham som præsident," understreger Amir Ali Nourbakhsh.

Derimod lader det til, at den religiøse leder favoriserer den moderat konservative kandidat, Mohammad Bagher Ghalibaf. Han har en militær baggrund, er general og tidligere leder af Irans politistyrke. Han har relativt succesfuldt bekæmpet smugling og narkotika-trafik og har været i stand til at holde de mest radikale, konservative hizbollah-elementer i skak. På sine valgplakater poserer den 43-årige pilot sporty og *casual* på en 'iransk charmør møder Tom Cruise i Top Gun'-facon - i klar kontrast til sin tidligere, tilknappede fremtoning i militæruniform. Netop fordi befolkningen er så ung, skal man ikke undervurdere Ghalibafs taktik. Det betyder dog ikke nødvendigvis, at Ghalibaf reelt vil indføre al den frihed, han nu promoverer. Selvom han er pragmatiker, anser flere analytikere ham for at være en konservativ ulv i demokratiske fåreklæder.

De åbenlyse hardlinere blandt de konservative kandidater er Mahmoud Ahmadneshad, borgmester i Teheran siden 2003, og Ali Larijani, der er den religiøse leders rådgiver og repræsentant i Det Nationale Sikkerhedsråd. Han var direktør for IRIB (Islamic Republic of Iran Broadcasting) 1994-2004, har stor opbakning blandt de gejstlige og særdeles gode netværker blandt hardlinerne. Desuden opstiller Mohsen Rezai, der var leder af revolutionsgardisterne fra 1981 til 1997 og nu er sekretær i Hensigtmæssighedens Råd. Med dem ved roret vil det næppe være en lysende, reformivrig fremtid, Irans unge ser i møde, selvom specielt Rezai siger, han vil forhandle med USA.

Reformfløjen

På reformfløjen er den mest fremtrædende person Mostafa Mo'in. Han har siddet i parlamentet i adskillige perioder siden begyndelsen af 1980'erne, er bl.a. tidligere minister for videnskab, forskning og teknologi (1997-2003) og har støtte fra mange af reformbevægelsens vigtige figurer – med præsidentens bror Mohammad Reza Khatami og Elahah Koolae i spidsen. Selvom Mo'in ikke er lige så karismatisk som den nuværende præsident, har han bevist sin evne til at turde melde fra. I 2003 trak han sig som minister i protest mod den måde, studenterdemonstrationerne blev tacklet på. Det gør ham populær blandt de studerende, som dog stadig opfordrer til boykot.

”Vi forsøger at tale med studentegrupperne om nødvendigheden af, at de deltager aktivt. Selvom der er en udbredt skuffelse hos folk, håber vi, at de vil erkende den kritiske situation, vi er i, og nødvendigheden af at være positive og politisk aktive,” siger Elahah Koolae fra Mo'ins valgsekretariat. Hvis de desillusionerede unge i sidste øjeblik vælger at stemme, kan Mo'in dog potentielt blive den overraskende joker. Han vil dog næppe få en nem tid som præsident.

På reformfløjen opstiller også Mehdi Karroubi. Han er tidligere formand for parlamentet (1992-94, 2000-04), og én af Mohammad Khatamis allierede. Som gejstlig har han gode forbindelser til de moderat konservative, er medlem af Hensigtsmæssighedens Råd og ses som en mulig mægler. Desuden opstiller Mohsen Mehralizadeh, der er vice-præsident for den nationale sportsorganisation.

Alt i alt tyder optakten til valget på, at Irans politiske arena stadig kan rumme overraskelser, men at behovet for reformer sætter den overordnede agenda. ”Lige nu er det store spørgsmål: Hvem skal vi tro på?” siger Amir Ali Nourbakhsh, der mener, at der er tale om et valg mellem to forskellige opfattelser. Den ene finder man hos dem, der mener, at Khatami var for svag til at gennemføre reformer, og at man derfor bør stemme på en af de moderat konservative, der udgør de ’reelle magthavere’. Den anden tankegang rummer en større skepsis: ”Hvordan kan de konservative, der selv har blokeret reformerne, være i stand til gennemføre de samme forandringer?” spørger Nourbakhsh. For bortset fra en lille gruppe konservative ønsker størstedelen af befolkningen reformer, og deres overvejelser går derfor kun på, hvem der reelt vil være i stand til at gennemføre de enslydende valgløfter.

De konservatives strategi understreger, at behovet for folkelig legitimitet er blevet langt væsentlige i de sidste år for alle de politiske aktører.

De konservatives strategi understreger, at behovet for folkelig legitimitet er blevet langt væsentlige i de sidste år for alle de politiske aktører. ”Legitimitet gør en forskel! Hvorfor tror du, de alle sammen gør sig så meget umage?” spørger Siamak Namazi. Alt i alt tyder udviklingen på, at en decideret radikalisering af Irans politiske system næppe vil finde sted, heller ikke med en konservativ præsident.

Kursen ER lagt - mod en gradvis liberalisering

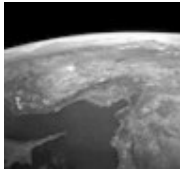
Hardlinernes magt er begrænset. Det er blevet tydeligt, siden de overtog parlamentet i februar sidste år. Der er skabt en konsensus i systemet, som gør, at de mest radikale elementer bliver holdt i kort snor. De nye neo-konservative har for eksempel forsøgt at bremse økonomiske privatiseringer og udenlandske investeringer, men det har Hensigtsmæssighedens Råd (og med dét den religiøse leder) korrigeret i retning af større åbenhed, understreger Siamak Namazi. Deres korrigerende procedurer betyder selvsagt ikke, at Iran kan kaldes et demokrati – men de modbeviser dog de værste skrækscenarier om, hvor Iran ville bevæge sig hen.

Som Amir Ali Nourbakhsh pointerer: ”De centrale beslutningstagere i Iran har bestemt sig for at åbne økonomien i en gradvis proces. Den makroøkonomiske politik er blevet fastlagt, og den næste præsident – hvem det end bliver – kan bestemme detaljerne i den politik, hvordan den skal angribes, hvilken rækkefølge og tempo, men ikke de overordnede mål. Vi bevæger os langsomt mod en gradvis liberalisering af økonomien, specielt nu, hvor vi prøver at blive medlem af WTO. Og deltagelse i WTO er ikke kun en økonomisk pakke – det inkluderer politiske indrømmelser, sociale udviklinger, en gennemskuelig økonomi. Det ved de iranske ledere godt, og de har besluttet sig for at ændre de ting,” siger Nourbakhsh, der mener, den samme makropolitisk konsensus gør sig gældende i forholdet til USA. ”At genskabe relationerne til USA vil ikke afhænge af hvem, der bliver præsident. I dag er dét så vigtigt for Iran, at staten vil gribe muligheden, så snart den byder sig. Staten har ikke

råd til at miste den mulighed én gang til på grund af indenrigspolitiske faktorer.”

Måske er det bedste tegn på Irans forandringsproces ikke det kommende præsidentvalg, men et helt andet element: Fodbold. I sidste uge kvalificerede det iranske fodboldlandshold sig til VM, og det skabte sand eufori. I Teheran dansede unge kvinder og mænd på tagene af bilerne, kvinder smed deres tørklæder og festede til højlydt musik. Og til trods for, at kvinder ikke har adgang til det store Azadi-stadion, masede de sig alligevel vej gennem afspærringerne for at overvære kampen.

Det mest overraskende ved alt dét er ikke, at iranske unge har brændende lyst til at feste, danse, drikke, se fodbold og klæde sig, som de vil. Det overraskende er, at den vidtløftige glædesrus kun i meget begrænset omfang endte i sammenstød med de ultrareligiøse hizbollah- og basij-militser. Måske har de konservative kræfter faktisk lært af fortidens fejltagelser. Måske har de indset, at de må indgå kompromisser for selv at beholde magten, og at de bliver nødt til at imødekomme et stort folkeligt krav om mere frihed.

Janne Bjerre Christensen (f.1973).
Amanuensis, skribent, underviser.
Cand.scient.anth. fra København og
MA i Social Anthropology fra School of
Oriental & African Studies, University
of London. Forskningserfaring fra Iran.

Primær undervisningserfaring i forhold til køn, kulturanalyse og islam samt Irans politiske udvikling. Erfaring i politisk administration og strategi. 2003-4 amenuensis ved Center for Komparative Kulturstudier, Københavns Universitet; forskningsassistent ved Center for Mellempøststudier, Syddansk Universitet, Odense. 2001-3 politisk konsulent for MF Naser Khader. Freelanceskribent bl.a. for Berlingske Tidende's "Univers"; Mellempøst-information, Månedssbladet Press og Weekendavisen.

Udvalgte artikler fx: "Civilsamfundet: NGO'er et vendepunkt for Iran?" og "Demokratiseringen: Studenternes bevægelse" i Jarlner & Jerichow (red): *Iran. Revolution – reform?* Politikens Forlag og Udenrigspolitisk Selskab (2004) og 'Vejen til demokrati er ikke entydig' En beretning om det iranske civilsamfund" I: Seeberg & Erslev Andersen (red): *Et nyt Mellempøst?* Syddansk Universitetsforlag (2003). Har i RÆSON skrevet: "Tilbage til fortiden? Konsekvenserne af Irans parlamentsvalg" (25.06.04)